

EVROPSKI SUD I LJUDSKA PRAVA

EVROPSKI sud za ljudska prava odbacio je tužbu ratnih veteranu iz Niša podnetu protiv Republike Srbije za isplatu dnevnica za učešće u ratu na Kosovu 1999. godine. Tužba je odbačena iz formalnih razloga, tako da smo ostali uskraćeni za odgovor Strazbura na pitanje da li je Republika Srbija diskriminisala one učešnike rata kojima nije isplatila dnevnicu? Ako znamo da je od krajnjeg roka za donošenje odluke prošli više od pola godine, da suđa za to vreme nije dao amabaš nikakvo obrazloženje za probijanje roka, da je odluka stigla odmah nakon izbora i da je Vladu oslobodila ogromnog finansijskog izdakta, onda treba biti mnogo zbijen i naivan pa ne primetiš da je Evropski sud za ljudska prava po tužbi veterana odlučiova osluškujući politička usaglašavanja Beograda i Brisela. Da li će ratni veterani i njihova udruženja pristati da budu zbijeni i naivni, ili će imati snage za odgovor? O nekim od zamki na koje treba da obrate pažnju u artikulaciji svoje dalje borbe govorili Dragomir Olujić u završnici svog teksta o recepciji bosanskih protesta u Srbiji. U ovom broju završavama sa objavljanjem teksta predavanja Predraga Brebanovića Legenda o Đilasu i Legenda o Njegošu. Učitelj nezalica i njegovi komiteti

uglavnom, sa propadanjem građanske klase „evoluirala“ i njena misao – koja postaje sve tamnija, mističnija, nejasnija; pri tom je Sekulić samo vrh ledene breg, a Njegoš samo paravan: po Đilasu je potrebo raskrinkati stvarne potrebe te nestvarene ideologije; na primer, kosovska ideja nesumnjivo postoji kod Njegoša, ali idealizam ne zanimaju ideje, nego njihovo potvrđivanje kao nezavisnih od materijalnog sveta; *ovde najzad moramo citirati i samu Sekulićevu, koja recimo kaze:*

Sve ide u iracionalno. Srpstvo, to nije hleb i škola i država, nego je Kosovo; a Kosovo je grob, grob u koji je sve zakopano; a vaskrs ide opet preko Kosova.

ovaj jezoviti, gotovo gotski odeljak rezultat je idealističkog diskursa kojeg po Đilasu odlikuju reakcionarstvo i pristanak na kolonijalnu potčinjenost (3. poglavje *Legende* nosi znakovit i aktualan naslov „Reakcionarna i kolonijalna duša našeg idealizma“) u knjizi se detaljno opisuje kako su posle Prvog svetskog rata mnogi intelektualci „potonuli u opšt kapitalistički vrtlog sinekura, priznanja, počasti i svakojakih karjeri“ – što je ambijent u kojem prirodno caruje idealizam (kao što i danas iz istih razloga caruje u jednoj od svojih varijanata); pri tom srpski idealizam nije „idealizam evropskih žanrova“, jer se moralno nuditi nešto „osvojio“, „iskonsko“, „rasno“, u stvari, burbožajje jugoslovenskih naroda se u 20. veku nisu ni borile „prema vani“, jer su uvek bile u vazalnom odnosu – nego samo u zemljama gde su „gazdovale“, jer su prema unutra ispoljile „životinjsku bestjalnost“ (i ovako zvuči prepoznato)

tako gledano, ispada da je komunizam bio pokušaj da se zaustavi projekt samoustrojena nacija, tj. da se nacija prima prema nekakav socijalni smislu i da suverenost zadobije nekakav stvaran sadržaj; jugoslovenski socijalizam zbije je umnogome teže izgradnji društva kao zajednice sa socijalnim značenjem, a ne identitetskoj zajednici; u identitetskim zajednicama, kakve su u međuvremenu postale nekadašnje jugoslovenske republike, neminovno – a u srpskom slučaju: upravo po obrascu iz Isidorinog citata – dolazi do ugrožavanja osnovnih tečajina prosvetiteljstva (što bi mogao biti i osnovni politički i kulturološki nalaz ove Đilasove knjige)

*

ali, vreme je da se konačno osvremeno na drugi, džahronijski kontekst i progovorimo o onome što je bilo posle; i Sekulić i Đilas najavili su nastavke svojih knjiga (kad nije se i u naslovu pojavljuje rimeško 1), s tim da je samo Đilas ispunio obećanje; Isidora Sekulić je svoju drugu knjigu o Njegošu spalila (ili nam to opet kazuje samo oficijelna legenda o njoi?); otuda je npr. Miodrag Pavlović govorio o njenom veleopštem ostvarenju o Njegošu koje je presećeno preko pasa (eto kako kod nas pišu kritičari) zbog toga što mu fali drugi deo, koji je trebalo da bude posvećen Gorskom vijencu

Sekulićeva je Đilas napad itekako prezivila i nastavila je da učešće u književnom, pa donekle i političkom životu Jugoslavije; jer šta su drugo bili hvalospivi oružanji sili te Jugoslavije (koja je upravo 1951. od Jugoslovenske Armije postala JNA) ili radnik akcijama? tako je nastala ona u najmanju ruku šasava situacija u kojoj on u zatoru čita jene udvođenice tekstove i istovremeno žali zbog nepravde koju joj je navodno naneo... (iako se daleko više ogrešio npr. o Radovanu Zogoviću, koga je u knjizi prikazao kao njen cmogorski pandan)

u Đilasovom zatvorskom dnevniku postoji i zapis iz kojeg se vidi ne samo da se iskreno rastužio na vest o Isidorinoj smrti, nego i da oseća nečistu savest, jer doslovce kaže: „Napao sam je preoštro i nepravedno, a njena studija o Njegošu... je predinvo književno delo... Moj greh je tim veći što sam bio na vlasti.“

*

Isidora Sekulić je umrla 1958: u tom trenutku Đilas, kao što smo već rekli, piše svoju knjigu *Njegoš: pjesnik, vladar, vladika*; tu knjigu su, kada se po polovnom šezdesetih pojavila u svetu, hvallili i najočajniji slavisti i ugledni proučavaoci folklor (poput Alberta Lorda) – ali je ipak veliko pitanje koliko je ta „stručna“ recepcija prevashodno bila antikomunistička i zasnovana na Đilasovom disidentskom oreolu

jer, tu je na delu već uveliko bio jedan psihološki veoma čudan i pomalo perverzan proces; još je Dedijer govorio kako je Đilasa lako uhvati u nedoslednosti – ali ovo je ipak nešto mnogo više (ako smem reći, i gore) od toga; razmire promene su toliko da se čini da je Đilas podvesno rešio da ponovo napiše Isidorinu knjigu; verovatno bi i tu knjigu, koja funkcioniše kao svojevrsnih jakih karjeri“ – što je ambijent u kojem prirodno caruje idealizam (kao što i danas iz istih razloga caruje u jednoj od svojih varijanata); pri tom srpski idealizam nije „idealizam evropskih žanrova“, jer se moralno nuditi nešto „osvojio“, „iskonsko“, „rasno“, u stvari, burbožajje jugoslovenskih naroda se u 20. veku nisu ni borile „prema vani“, jer su uvek bile u vazalnom odnosu – nego samo u zemljama gde su „gazdovale“, jer su prema unutra ispoljile „životinjsku bestjalnost“ (i ovako zvuči prepoznato)

tako je Isidora naposletku pobedila Milovan: kao skeptik, ona se neprsto pokazala kulturno žilavljom od njega kao jerjetiku; čarskih mitologija njihov SRAZ i dandanas voli da prikazuje kao sukob pronsiranog komunističkog krvnika pijanog od vlasti (sa jedne)... i lepe duše (sa druge strane); malfene, kao da je to Đilasov najveći greh u životu!

a zapravo se desilo nešto sasvim drugo: Đilas nije uspeo u naumu da razvlasti palanak i njenu „filozofiju“ u liku autorce *Hronike palančkog groblja*; njegov se istorijski poraz ogleda u tome što nije imao snage da izazove diskontinuitet, za koji su u srpskoj tradiciji bili sposobne samo najsnajnije ličnosti, poput Vuka ili Škrlića

reč je možda o fenomenu koji je ovde, na jednom od predavanja iz ciklusa Arhiv autora (posvećenom Borisu Kidriču), opisala profesorka Olivera Milosavljević: da su komunisti u različitim sferama društvenog života započinjali užasno ambiciozno, ali da su se brzo povlačili; Đilas se, naravno, prisilno povukao, ali je činjenica i da je naknadno dobrim delom odustao od svoje knjige, koja je u bibliografijama obično „poklopljena“ drugom njegovom knjigom o Njegošu

*

u tom smislu, simptomatično je da se Đilasov povratak na javnu scenu potkraj osamdesetih dešava upravo posredstvom Njegoša i knjige *Pjesnik, vladar, vladika*; Đilas praktično između 1952. i 1988. nije ni objavio knjigu u zemlji – ali u međuvremenu traje njegov *njegoštan* (da upotrebim jednu aktuelnu, jubilejsku, cmogorsku kovanicu) sa onom tradicijom sa kojom se u *Legendi o Njegošu* obraćuna

samo nekoliko reči o atmosferi u kojoj se knjiga *Pesnik, vladar, vladika* kod nas pojavljuje: bilo je to vreme događanja naroda; karakteristično je da tu knjigu u Nolitu prethodno odbija da štampa Miloš Stambolić, a dovoljno sam star da pamtim uzbudjenje sa kojim je ona dočekana u Beogradu početkom 1989., pri svega u Udrženju književnika i u nedeljniku *Duga*; iz tog vremena nadirana nacionalizma, velikodržavnosti, monar-

za samoobrazovanje Riten Učitelj nezalica.org

Imenovati TO ratom

Predrag Brebanović
Legenda o Đilasu i Legenda o Njegošu (4)

hizma i pravoslavlja, pamtim i onaj predlog po kojem je Đilasa trebalo izabrati za predsednika kraljevske vlade Aleksandra II Karađorđevića; od zadrog boljiševika i svirepog svemoćnika Đilas je u javnoj percepciji sve više postajao pokajnik i svedok-saradnik u pamći protiv komunizma koja je tih godina trajala

sećam se i dvojica svojih današnjih profesora (Zorana Gavrilović i Nikole Miloševića), kao i Beckovića, Palavreste i Mihizi, koji su u Đilasovoj drugoj knjizi o Njegošu svr odreda častan izuzetak bio je Vasilije Kalemžić tobože velikodušno govorili kao o pokajanju palog andela; *tu je zacementirano i ono što sam nazvao legendom o Đilasu*

jer, tada izgleda svi shvatili kako sam autoru dine najbolju uslugu ako *Legendu o Njegošu* zaborave; pri tom su pojedinci – poput Nikole Miloševića (koji je pisao i pogovor za *Novu knihu*) misili da je to dobro i za njih; kod Miloševića naravno ništa nije slučajno, jer je on tri i po decenije ranije u *Narodnom studentu* objavio halovles *Legendu o Njegošu* (jedan od najvećih zainteresiranih u životu), ukazujući na to kako se Isidora Sekulić „srozala na trivijalnost religije“

*

no, zelo bih da se za kraj ipak vratim *Legendi o Njegošu*, pošto me kasniji Đilasovi obrti ipak manje zanimaju i obavezuju: konačno, isto onako kao što je Njegoša potrebitno zaštititi od ideoške zloupotrebe, čovek oseti potrebu da Đilasa zaštiti *od njega samog*

– budući da se autor *Legende o Njegošu* zapravo bavio sociologijom književnosti (tj. njene recepcije), važno je da kraj istaći da se o toj knjizi itekako može razmišljati u teorijskoj dimenziji: *tu, naime, postoji jedan problem*, koji bi se mogao izraziti u vidu pitanja: *da li je u strogo istorijsko-materijalističkoj perspektivi moguća nekakva sociologija umetnosti koja bi bila potpuno određena od opšteličkih shvaćenja estetike?* kada je u jednom kasnijem trenutku rečao da *Legenda* predstavlja njegov najveći dojam kroz ortodoksni marksistske, Đilas možda nije bio u pravu – jer, ortodoksijska je iziskivala ne samo stav da nema drugog sveta osim materijalnog (kao *Đilas ovde zaista zastupa*), nego i sociologiju samog Njegoševog dela, koja je ovde izstala

u stvari, iz marksističkog je ugla itekako moguća kritika svih onih tradicionalnih sociologa umetnosti, koji (poput Arnolda Hausera, da spomenem samo najprezentativnijeg i najboljeg među njima) tvrde da im u samom istraživanju nije bilo da sušte umetničkog, koji prepričuju estetiku – i to u neku vrstu izvinjavanja za koje su neki proučavaoci (poput Slavko Žižeka, u jednom tekstu koji je u beogradskoj *Knjževnoj reči* bio objavljen pre 30 godina), govorili da *poprima historičke cte*; po toj tezi, u pitanju je i ovde bio nekakav histerični materializam, koji se u krajnjoj instanci *boji da obuhvati* (istorijski posreduje) estetičku poziciju filozofa ili književnog kritičara

danasa je pak situacija drugačija utoliko što više ne morate biti marksista, niti materijalist, da biste u sociologizaciji bilo kog fenomena (pa i umetnosti, koja naravno jeste socijalni

koji kao mora još pritiske naše sopstvene mozgove, može se iz naših glava izbaciti samo perom. a ne mačem.

barem je u tome bio potpuno u pravu ◊

Projekat finansira Evropska unija kroz Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava. Sadržaj ovog štampanog materijala je isključiva odgovornost CZKD-a i pod kojim okolnostima se ne može smatrati da održavač stavlja Evropske unije.

Izdavač:
Učitelj nezalica i
njegovi komiteti
Imenovati TO ratom
Urednik:
Ivan Zlatić
Dizajn i prelom:
Matija Medenica

Dragomir Olujić „Bosansko proljeće“ i Srbija (3) Kako je teško izgovoriti reč radnik!

„Bosansko proljeće“ usred zime (kad mu vreme nije) odmah je pokazalo svu bedu svih stuba ‘bosanske politike’: i lokalne nacionalističke ‘elite’, i njihove (državne) matične ‘elite’, i međunarodna zajednica, i mediji, i naši su se bez izuzetka na istoj strani – protiv radnika, naroda i građana! I, svi su gotovo istovetnom ‘argumentacijom’ utemeljenoj na lažima, manipulacijama, podmetnjima, teorijama zaveri i izbegavanju odgovornosti i prebacivanju ‘krivice’ na narod!

Samo prvih dana protesta u Tuzli mediji u regionu prenosi su da su na ulice izašli radnici preduzeća koja su nakon privatizacije gurnuta u stečaj, ili im stečajem prete, te da su im se pridružili nezaposleni radnici i radnici koji su u ovim i drugim preduzećima dobili oftakne kao ‘tehnološki višak’. Mediji su takođe preneli da su zahtevi protestanata bili isključivo socijalno-ekonomski i pravno-pravni, dakle da je pobuna bila socijalna. Ali, kako se bunt širio na druge gradove u BiH i postajao „opasan“ za ceo region, učesnici su označavani kao nezadovoljni građani, hulgani i vanali, razne neformalne i fejsbuk grupe i „organizatori“ i njihovi motivi traženi ‘iza scene’, a reč „radnici“ je nestala iz medijskih izveštaja. Takođe, iz medijskih izveštaja su nestali i zahtevi demonstranata – od onih protiv privatizacije i nezaposlenosti do onih protiv nacionalističkih i lokalnih elita, nestale su i parole demonstranata, uključujući i onu najveću: „Ne želim biti Srbin, Hrvat, Bošnjak i ostali. Želim biti građanin i živit od svog rada!“

I mediji u Srbiji su se, kao i lokalni i regionalni političari, i u Evropi i svetu, i u NATO-i UN, i međunarodna zajednica uplašili radnicima, klasnog bunta i postavili gard u obranu nacije, usput proizvećući nacionalizam, čak i šovinizam. ‘Praksa’ srpskih medija oko ‘bosanskog proljeće’ omeneda je, s jedne strane, „Politikom“, koja svoje novine u glavnom je učinila ‘socijalno’ nego ‘političko’ biografiju, a za reagovanja ‘zadužila’ ovažnije liberalne i levčarske intelektualce. Svi drugi mediji su „nešto između“ meštari!

„...S ove strane Drine...“

Naš prijatelj sociolog Boris Jašović u svom osvrtu na „bosansko proljeće“ odmah konstatuje „kako u BiH, kao ustalom i u drugim delovima biće samoupravne Juge, radnička klasa ne postoji. Ili postoji u fragmentima, pod neutralnim nazivom (ne)zaposleni. Drugim rečima, iz aviona se vidi kako je neoliberalna čizma pošteno načaćila ‘jugosver’. Biće samoupravne Jugoslavije (današnje poluzavisne državice), beru slične tranzicione brije... Ljudima je više ili manje dogorelo do nokata usled pijačaških privatizacija, lošeg materijalnog stanja, rastuće nezaposlenosti, rasturenih privreda, kreditnog robovanja bankama, sistemskih korupcija, birokratizovanih nepotizama, besperspektivnosti... Tako vam je to kada pritisni neoliberalizam odozgo i burzurski kapitalizam odozdo“.

U tom kontekstu je, smatra Jašović, preteran strah međunarodne zajednice od izbijanja novog građanskog (?) rata u BiH, jer je, uprkos jakom sećanju na trlobaćki rat iz 90-ih, reč o „gnevnim ljudima... voljnim da po gradskim ulicama rasprostriju tranzicioni gnev zbog lošeg ekonomskog stanja“. Ne treba potcenjivati da je načela ekstremnih elemenata koji dolaze s desne strane političkog spektra“, niti precenjivati kao „potencijalnog raspaljivača nacionalističkih strasti“, bar u aktuelnom „dogadanju naroda“ u Bosni i Hercegovini.

Zavodljivost nacionalnog nisu odoleli ni mnogi liberalni intelektualci. Iako jasno tvrdi da se